

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-49-4>

УДК 657; 338

ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ РИЗИКУ ВИНИКНЕННЯ ШАХРАЙСТВА НА ПІДПРИЄМСТВІ

ASSESSMENT OF THE RISK OF FRAUD IN THE COMPANY

Стецюк Ольга Ярославівна

студентка,

Національний університет «Львівська політехніка»

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-9589-3903>

Чубай Володимир Миколайович

кандидат економічних наук, доцент,

Національний університет «Львівська політехніка»

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1641-1085>

Stetsiuk Olha, Chubai Volodymyr

Lviv Polytechnic National University

У статті запропоновано методику оцінювання рівня загального ризику виникнення шахрайства на підприємстві та його потенційного впливу на діяльність підприємства. Оцінка ризику є необхідною умовою для розробки ефективних стратегій мінімізації наслідків шахрайства та забезпечення фінансової безпеки підприємства. Крім того, у статті наведено взаємозв'язок між кількістю додаткових та модифікованих аудиторських процедур, що необхідні для виявлення шахрайських дій на підприємстві і рівнем ризику виникнення шахрайства та силою і масштабом його впливу (у разі виникнення) на діяльність підприємства. Також у статті систематизовано додаткові та модифіковані аудиторські процедури, які необхідно застосовувати якщо на підприємстві виявлено значний рівень ризику виникнення шахрайства загалом чи з боку конкретних суб'єктів або їх груп. Крім того, у статті запропоновано методику оцінювання ризику виникнення конкретного виду шахрайства на підприємстві.

Ключові слова: ідентифікація, шахрайські дії, ризик виникнення шахрайства, аудит.

The article proposes a methodology for assessing the overall risk of fraud at a company and its potential impact on the company's activities. Risk assessment is a necessary condition for the development of effective strategies to minimize the consequences of fraud and ensure the financial security of the company. Additionally, the article highlights the relationship between the number of additional and modified audit procedures necessary to detect fraudulent activities at the company and the level of fraud risk and the strength and scale of its impact (in the event of its occurrence) on the company's activities. The study systematizes additional and modified audit procedures that should be applied if a significant level of fraud risk is detected at the company, generally or by specific subjects or their groups. These procedures are systematized in terms of management personnel and those with higher powers, other employees of the company, institutional peculiarities of the company and its activities, contractors, etc. Additionally, it has been established that there is a direct correlation between the strength of the potential negative impact of fraudulent activities on the company's activities and the number of additional and modified audit procedures required to detect such activities. Thus, the greater the threat of fraud at the company, the more procedures should be performed to prevent negative consequences. In addition, the article proposes a methodology for assessing the risk of a specific type of fraud occurring in a business, taking into account the threats of fraudulent actions at the levels of management personnel and those with the highest authority, employees of different departments of the enterprise, counterparties, as well as considering the institutional peculiarities of the enterprise and the state of its activities, the macro and global environment. This methodology for assessing the risk of a specific type of fraud in the enterprise is an important tool for improving the effectiveness of auditing. The use of such a methodology also allows businesses to analyze potential fraud threats and take effective measures to prevent them.

Keywords: identification, fraudulent actions, risk of fraud, audit.

Постановка проблеми. На сьогодні в аудиторській практиці залишаються не до кінця розроблені аудиторські процедури, необхідні для застосування в разі виявлення значного ризику виникнення шахрайства на підприємстві. Причому такі процедури не є систематизовані в розрізі рівнів управлінського персоналу та тих, кого наділено найвищими повноваженнями, інших працівників підприємства, третіх сторін (в т.ч. контрагентів). Також не достатньо розроблені аудиторські процедури, що враховували б інституційні особливості підприємства і стан його діяльності, стан макро і глобального середовища в контексті впливу на ризик виникнення шахрайських дій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питань, пов'язаних з оцінюванням рівня ризику виникнення шахрайства на підприємстві займалися такі науковці як: Каменська Т. [1], Хамига Ю. [2], Кізима Т. [3], Бура О. та Добровольська І. [4], Возняк Г. [5], Шевцов В. [6], Кудирко О. [7], Климко Т. та Мельник О. [8]. Вони вивчали теоретичні засади оцінювання ризику шахрайства, розробляли методики та моделі оцінювання ризику, а також проводили практичні дослідження з метою виявлення та зменшення рівня ризику виникнення шахрайства на підприємствах.

Мета дослідження полягає у розробленні методики визначення рівня загального ризику виникнення шахрайства на підприємстві та виокремленні видів його потенційного впливу на діяльність підприємства. Також важливо систематизувати аудиторські процедури, необхідні для застосування якщо виявлено значний ризик виникнення шахрайства на

підприємстві, враховуючи інституційні особливості підприємства і стан його діяльності, стан макро і глобального середовища та вплив на рівень ризику виникнення шахрайства дій чи бездіяльності управлінського персоналу та тих, кого наділено найвищими повноваженнями, інших працівників підприємства, третіх сторін (в т.ч. контрагентів). Також розробити методику оцінювання рівня ризику виникнення конкретного виду шахрайства на підприємстві.

Основний матеріал. Після того, як були визначені ознаки та критерії ідентифікації шахрайства, необхідно оцінити рівень ризику його виникнення на підприємстві. Загальний рівень ризику виникнення шахрайства на підприємстві залежатиме від п'яти складових, наведених в табл. 1, які між собою тісно взаємопов'язані [9].

Переведення кількісної оцінки (%) ризику в якісну оцінку ризику (мізерний, низький, середній, високий, катастрофічний ризик) пропонуємо здійснювати з використанням шкали переведення наведеній на рис. 1. Загальний ризик виникнення шахрайства на підприємстві пропонуємо визначати за такою формулою:

$$R_s = \frac{\sum_{i=1}^n R_i}{n}, \quad (1)$$

де n – кількість складових (i) загального ризику виникнення шахрайства на підприємстві.

Для оцінювання ризику виникнення конкретного виду шахрайства пропонуємо розроблену нами методику (рис. 2).

Грані правильної трикутної призми відповідають елементам шахрайства: сприятливі

Таблиця 1

Складові загального ризику виникнення шахрайства на підприємстві

№ з/п	Складові (R_i) загального ризику виникнення шахрайства на підприємстві
1	Ризик виникнення шахрайських дій, виходячи з дослідження різних питань, пов'язаних з власниками підприємства та управлінським персоналом різних рівнів управління (R_1)
2	Ризик виникнення шахрайських дій, виходячи з дослідження різних питань, пов'язаних з іншими працівниками підприємства (не з числа управлінського персоналу), (R_2)
3	Ризик виникнення шахрайських дій, виходячи з дослідження різних питань, пов'язаних з контрагентами підприємства (R_3)
4	Ризик виникнення шахрайських дій, виходячи з наявних негативних ознак в розрізі інституціональних особливостей підприємства і стану його діяльності (R_4)
5	Ризик виникнення шахрайських дій, виходячи з наявних негативних ознак в розрізі макро- і глобального середовища (R_5)
6	Рівень загального ризику виникнення шахрайства (R_s) на підприємстві (від 1 до 100%)

Джерело: сформовано авторами

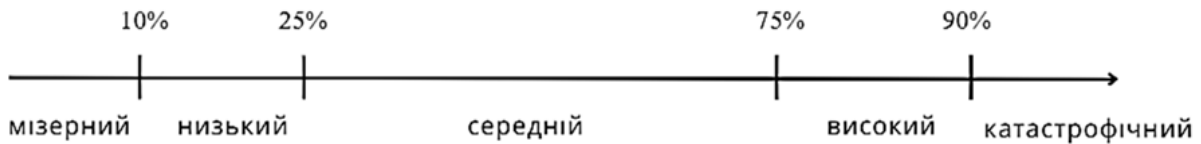

Рис. 1. Шкала оцінювання загального ризику виникнення шахрайства на підприємстві

Джерело: сформовано авторами

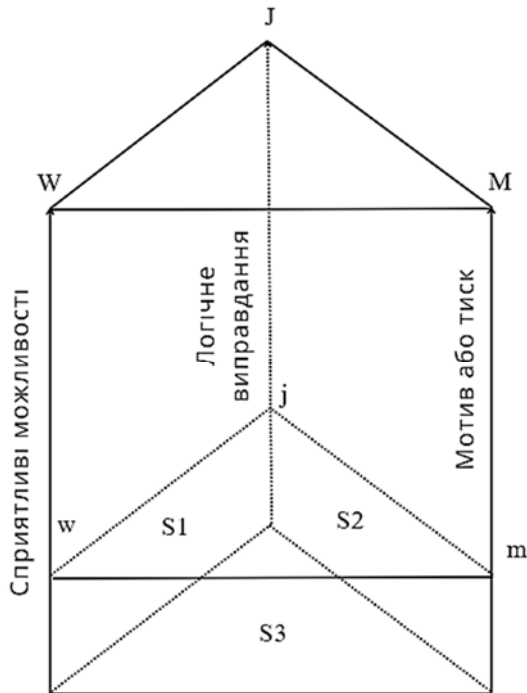

Рис. 2. Візуалізація загрози виникнення конкретного виду шахрайства на підприємстві

Джерело: сформовано авторами

можливості, логічне виправдання, мотив або тиск. Довжини граней знаходиться в межах від 0 до 1 см для зручності переведення в діапазон від 0 до 100%. Чим вище відкладено фактичний рівень за елементами шахрайства на відповідній грані правильної трикутної призми, тим вищим є ризик виникнення шахрайства на підприємстві. Сторони основ цієї правильної трикутної призми дорівнюють 1 см. Відповідно, відношення площ бічних поверхонь призми ($S_1; S_2; S_3$) до їх максимально можливих площ ($S_{1max}; S_{2max}; S_{3max}$) відобразить загальний рівень ризику здійснення конкретного виду шахрайства за такою формулою:

$$R_F = \frac{S_1 + S_2 + S_3}{S_{1max} + S_{2max} + S_{3max}}, \quad (2)$$

де: $S_1; S_2; S_3$ – площі бічних поверхонь правильної трикутної призми, залежно від відкладеного на гранях фактичного рівня сприятли-

вих можливостей здійснення шахрайства (W), мотиву чи тиску (M) його здійснення, а також логічного виправдання його вчинення (J).

$S_{1max}; S_{2max}$ та S_{3max} максимально можливі площі бічних поверхонь правильної трикутної призми коли $W=1; J=1; M=1$.

Відповідно рівень ризику виникнення конкретного виду шахрайства на підприємстві коливатиметься від 0 до 100%.

Також необхідно визначити силу і масштаб потенційного впливу наслідків шахрайських дій на діяльність підприємства. До основних видів негативних наслідків від шахрайських дій для підприємства можна віднести такі: фінансові втрати; втрата іміджу підприємства; правові наслідки; втрата конкурентних переваг тощо. Для кожного з вищенаведених видів негативних наслідків можна визначити рівень негативного впливу у балах від 1 до 10, який визначається експертним методом під час оцінювання сили і масштабу негативного впливу різних видів шахрайства (табл. 2).

Від рівня ризику шахрайських дій і рівня їх негативного впливу на діяльність підприємства залежить кількість необхідних додаткових чи модифікованих аудиторських процедур (табл. 3)

Відповідно до МСА 200 «Мета і загальні принципи аудиту фінансової звітності», аудитор повинен планувати і здійснювати аудит виходячи із позиції професійного скептицизму. Якщо у аудитора є підстави вважати, що вказані факти шахрайства або помилки можуть здійснювати істотний вплив на фінансову звітність, він повинен провести відповідні модифіковані або додаткові процедури. Обсяг таких процедур залежатиме від:

- виду шахрайства або помилки;
- рівня ризику виникнення шахрайства або помилки;
- масштабу і сили впливу шахрайства або помилок (у разі їх виникнення) на діяльність підприємства [7].

Вважаємо, що вибір додаткових або модифікованих процедур потрібно здійснювати відповідно до рівня ризику виникнення шахрайства на кожному рівні управління підпри-

Таблиця 2

Види негативних наслідків від шахрайських дій для діяльності підприємства

Види негативних наслідків	Перелік наслідків для діяльності підприємства
Фінансові втрати	Фінансово-економічне шахрайство може мати безпосередній негативний вплив на фінансові результати підприємства, так як може призвести до втрати коштів чи ТМЦ, неправомірних витрат та неочікуваних збитків. Це може вплинути на зменшення прибутковості підприємства та обмежити можливості здійснення інновацій, розширення бізнесу тощо. Також підприємство може бути змушене сплатити штрафи, пеню тощо.
Втрата іміджу підприємства	Розкриття інформації про шахрайські дії на підприємстві або відкриття кримінальної справи щодо його власників (засновників, акціонерів) може завдати шкоди діловій репутації підприємства, що у свою чергу призведе до втрати довіри у контрагентів.
Правові наслідки	У разі порушення законодавства, керівництво підприємства може бути зіткнутися з різними видами відповідальності. Якщо фінансове шахрайство має великі розміри, то особи, які беруть участь у ньому, можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності. Це може стати причиною судових процесів, арештів або навіть позбавлення волі. Крім того діяльність підприємства може бути заблоковано або ж розпочатий процес ліквідації підприємства.
Втрата конкурентних переваг та інші наслідки	Конкуренти можуть використати втрату іміджу та правові проблеми підприємства як можливість здобути перевагу на ринку. Це може призвести до зменшення частини ринку і ринкової позиції підприємства, переходу ключових працівників до конкурентів, ускладнення доступу до джерел фінансових ресурсів.

Джерело: сформовано авторами

Таблиця 3

Визначення кількості необхідних додаткових та модифікованих аудиторських процедур для виявлення шахрайських дій

		Рівень ризику шахрайських дій на підприємстві				
		Мізерний	Низький	Середній	Високий	Катастрофічний
Сила потенційного впливу наслідків шахрайських дій на діяльність підприємства	Низька	Немає потреби застосувати додаткові модифіковані аудиторські процедури (ДМАП)	Немає потреби застосувати ДМАП	Необхідне застосування середньої кількості ДМАП	Необхідне застосування середньої кількості ДМАП	Необхідне застосування середньої кількості ДМАП
	Середня	Необхідне застосування малої кількості ДМАП	Необхідне застосування малої кількості ДМАП	Необхідне застосування середньої кількості ДМАП	Необхідне застосування середньої кількості ДМАП	Необхідне застосування великої кількості ДМАП
	Висока	Необхідне застосування середньої кількості ДМАП	Необхідне застосування середньої кількості ДМАП	Необхідне застосування великої кількості ДМАП	Необхідне застосування великої кількості ДМАП	Необхідне застосування великої кількості ДМАП
	Дуже висока	Необхідне застосування середньої кількості ДМАП	Необхідне застосування середньої кількості ДМАП	Необхідне застосування великої кількості ДМАП	Необхідне застосування великої кількості ДМАП	Необхідне застосування великої кількості ДМАП

Джерело: сформовано авторами

ємством, а також в розрізі різних функціональних напрямів діяльності підприємства тощо. Для визначення загального ризику виникнення шахрайства на підприємстві необхідно використовувати дані з сформованих нами для цього таблиць з питаннями та ознаками [9]. У табл. 4 пропонуємо для застосування набір додаткових і модифікованих аудиторських процедур якщо на підприємстві виявлено значний ризик виникнення шахрайства загалом чи з боку конкретних суб'єктів або їх груп.

Певні процедури є універсальними і можуть бути корисними при дослідженні ризику шах-

райських дій в розрізі мікро, мезо і макросередовищ.

Висновки. Отже, у цій статті запропоновано, розроблену нами методика оцінювання рівня загального ризику виникнення шахрайства на підприємстві та методика визначення рівня ризику виникнення конкретного виду шахрайства. Також у статті наведено взаємозв'язок між рівнем ризику виникнення шахрайства та кількістю необхідних додаткових й модифікованих аудиторських процедур для виявлення шахрайських дій. Враховуючи чинники впливу на ризик шахрайства

Таблиця 4

Важливі аудиторські процедури, необхідні до застосування якщо виявлено значний ризик виникнення шахрайства на підприємстві

Чинники впливу на ризик шахрайства	Аудиторські процедури
1	2
Управлінський персонал та ті, кого наділено найвищими повноваженнями (мікрорівень)	1. Проведення опитування управлінського персоналу та тих, кого наділено найвищими повноваженнями для отримання їх розуміння ризику шахрайських дій та визначення того, чи спрямовані або в який спосіб спрямовані заходи контролю на цей ризик. 2. Виконання детального перегляду записів суб'єкта господарювання, які коригувались на кінець кварталу або року, та вивчення записів, які здаються незвичайними за характером або сумою. 3. Огляд дозволів на позики управлінському персоналу та пов'язаним сторонам. 4. Оцінка пов'язаності з діяльністю підприємства витрат, які відображені в звітах управлінським персоналом про використання коштів отриманих на відрядження тощо. 5. Перегляд особових справ управлінського персоналу на предмет наявності підстав займати ту чи іншу керівну посаду. 6. Для важливих та нетипових операцій, зокрема тих, що відбуваються наприкінці року, проведення аналізу причетності пов'язаних сторін. 7. Залучення експерта для надання незалежної професійної оцінки певних об'єктів обліку з метою порівняння з оцінками наданими управлінським персоналом.
Інші працівники (мікрорівень)	1. Проведення опитування інших працівників щодо того які або в який спосіб застосовувались заходи контролю для запобігання шахрайським діям. 2. Перегляд особових справ персоналу на предмет наявності записів про дисциплінарні та інші порушення, проходження атестації працівників, підвищення кваліфікації тощо. 3. Перегляд договорів про матеріальну відповідальність і документації, яка підтверджувала б відшкодування збитків, що виникли з вини працівників. 4. Аналіз систематичності розкрадання чи псування запасів за місцем їх зберігання або типом ТМЦ. 5. Неочікувана перевірка підрозділів або проведення спеціальних тестів без попередження. 6. Проведення інвентаризації запасів на кінець звітного періоду або на дату, ближчу до кінця періоду, для мінімізації ризику маніпулювання залишками в період між датою завершення інвентаризації та кінцем звітного періоду. 7. Запити персоналу відділу збуту суб'єкта господарювання про реалізацію (відвантаження) товарів і готової продукції наприкінці звітного періоду, та про будь-які незвичайні обставини чи умови договорів, пов'язані з цими операціями.

Продовження Таблиці 4

1	2
Інституційні особливості підприємства і стан його діяльності (мікрорівень)	1. Перевірка документів, що підтверджують наявність та легітимність діяльності філій або підрозділів в «офшорних зонах» або юрисдикціях із слабким корпоративним законодавством. 2. Оцінка ефективності та надійності системи внутрішнього контролю. 3. Аналіз облікових та інших внутрішніх процедур на підприємстві з метою виявлення можливих слабких місць та можливостей для шахрайства. 4. Перевірка дотримання підприємством правил та стандартів у сфері боротьби з корупцією та «відмиванням» грошей. 5. Оцінка діяльності підприємства на ринках збуту з високим ризиком, можливостей зменшення витрат тощо. 6. Перевірка дієвості системи управління ризиками підприємства, зокрема планування їхньої мінімізації. 7. Перевірка наявності та використання відповідних процедур для збереження конфіденційності та захисту даних у вразливих умовах діяльності підприємства.
Контрагенти підприємства (мезорівень)	1. Перевірка підтвердження підстав для надання знижок конкретним покупцям і документації, яка підтвердить застосування акційних знижок чи проведення розпродажів. 2. Отримання доказів того, що умови договорів з постачальниками і покупцями дотримуються. 3. Аналіз умов конкретних договорів на значні суми чи з нетиповими умовами відповідальності сторін. 4. Аналіз роздрібних знижок і повернень товарів на наявність незвичайних схем або незвичайних тенденцій. 5. Комп'ютеризоване порівняння списків постачальників і підрядників із числа ФОП зі списком працівників для ідентифікації збігу П.І.П, адрес, телефонних номерів тощо. 6. Безпосереднє підтвердження покупцями і замовниками фактів отримання товарних кредитів чи повернення товарів, а також дат здійснення платежів за період, який перевіряється. 7. Аналіз оплат за вже списаними сумами кредиторської заборгованості.
Макрорівень країни і глобальний рівень	1. Оцінка фінансової стійкості підприємства та його здатності до подолання кризових ситуацій в галузі та країні загалом. 2. Аналіз податкового навантаження підприємства та суті його податкового планування. 3. Оцінка ризику виникнення проблем з ліквідністю та забезпеченістю фінансовими ресурсами підприємства через негативні економічні процеси в країні. 4. Перевірка наявності та якості управлінської інформації в керівництві підприємства про зовнішнє середовище, що необхідна для прийняття правильних рішень зокрема й у кризових умовах. 5. Аналіз впливу протекціоністських заходів інших країн на конкурентоспроможність підприємства, чи підприємств певної галузі. 6. Оцінка чесності й професійності діяльності контролюючих органів та ризику їхнього впливу на діяльність підприємства. 7. Перевірка врахування під час планування діяльності підприємства загроз макро і глобального середовища, в т.ч. інформації про коливання курсів валют тощо.

Джерело: сформовано авторами на основі джерела [11]

на підприємстві систематизовано додаткові та модифіковані аудиторські процедури, які необхідно застосовувати у разі виявлення значного ризику виникнення шахрайських дій.

Також в статті розглянуто види наслідків здійснення шахрайських дій на підприємстві для підвищення рівня розуміння важливості запобіганню будь-яких проявів шахрайства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Каменська Т. Шахрайства при аудиторській перевірці. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2015. № 6. С. 2–7.
2. Хамига Ю. Я. Фінансове шахрайство: критерії ідентифікації та напрями мінімізації. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування», 2020. 308 с.
3. Кізима Т., Хамига Ю. Фінансове шахрайство: теоретична концептуалізація та економічне підґрунтя. *Світ фінансів*. 2019. Вип. 2 (59). С. 109–123.
4. Бура О. В., Добровольська І. І. Фінансове шахрайство в Україні та заходи протидії. URL: <http://libfor.com/index.php?newsid=2879> (дата звернення: 12.10.2022).
5. Возняк Г. В. Фінансове шахрайство в бюджетній сфері: економічна сутність і різновиди. *Бізнес Інформ*. 2020. № 4 (507).
6. Шевцов В. М. Корпоративне шахрайство в українських компаніях. *Довідник економіста*. 2019. Вип. 6. С. 64-68. URL: <https://sk.ua/wp-content/uploads/2019/06/%D0%A8%D0%B5%D0%B2%D1%86%D0%BE%D0%B2.pdf> (дата звернення: 13.10.2022).
7. Кудирко О. М. Внутрішній аудит в Україні: сутність проблеми розвитку та шляхи їх усунення. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2011. № 5, Т. 1. С. 186–189. URL: http://journals.khnu.km.ua/vestnik/pdf/ekon/2011_5_1/186-189.pdf (дата звернення: 15.02.2023).
8. Климко Т. Ю., Мельник О. О. Корпоративне шахрайство: реалії сучасності. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка*. 2015. Вип. 2. С. 185–190. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuec_2015_2_33 (дата звернення: 22.01.2023).
9. Стецюк О. Я., Чубай В. М. Виявлення шахрайства на підприємстві: алгоритм дій та ознаки, які вказують на значний ризик наявності шахрайських дій. *Економіка та суспільство*. 2023. № 48. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/issue/view/48>.
10. Стецюк О. Я., Чубай В. М. Шахрайство на підприємствах: види, критерії ідентифікації та причини виникнення. *Економіка та суспільство*. 2023. № 47. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/issue/view/47>.
11. Міжнародний стандарт аудиту 240 «Відповідальність аудитора, що стосується шахрайства, при аудиті фінансової звітності». URL: https://www.apu.net.ua/attachments/article/1151/2017_часть1.pdf (дата звернення: 11.10.2022).

REFERENCES:

1. Kamenska T. (2015). Shakhraistva pry audytorskii perevirtsi [Audit fraud]. *Bukhhalterskyi oblik i audyt* (6nd ed., pp. 2–7) [in Ukrainian].
2. Khamyha Yu. Ya. (2020). Finansove shakhraistvo: kryterii identyfikatsii ta napriamy minimizatsii [Financial fraud: identification criteria and directions for minimization]. *Dysertatsiia na zdobuttia naukovooho stupenia doktora filosofii za spetsialnistiu 072 «Finansy, bankivska sprava ta strakhuvannia»* (308 p) [in Ukrainian].
3. Kizyma T., Khamyha Yu. (2019). Finansove shakhraistvo: teoretychna kontseptualizatsiia ta ekonomichne pidgruntia [Financial fraud: theoretical conceptualization and economic background]. *Svit finansiv – The world of finance* (2nd ed., pp. 109–123) [in Ukrainian].
4. Bura O. V., Dobrovolska I. I. Finansove shakhraistvo v Ukraini ta zakhody protydii [Financial fraud in Ukraine and countermeasures]. Retrieved from <http://libfor.com/index.php?newsid=2879> [in Ukrainian].
5. Vozniak H.V. (2020). Finansove shakhraistvo v biudzhethnii sferi: ekonomichna sutnist i riznovydy [Financial fraud in the budget sphere: economic essence and varieties]. *Biznes Inform* (4nd ed., 507 p.) [in Ukrainian].
6. Shevtsov, V. M. (2019). Korporatyvne shakhraistvo v ukrainskykh kompaniiakh [Corporate fraud in Ukrainian companies]. *Dovidnyk ekonomista – Handbook of the economist* (6nd ed., pp. 64-68). Retrieved from <https://sk.ua/wp-content/uploads/2019/06/%D0%A8%D0%B5%D0%B2%D1%86%D0%BE%D0%B2.pdf> [in Ukrainian].
7. Kudyрко O. M. (2011). Vnutrishnii audyt v Ukraini: sutnist problemy rozvytku ta shliakhy yikh usunennia [Internal audit in Ukraine: the essence of the development problem and ways to eliminate them]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu – Bulletin of the Khmelnytskyi National University* (5nd ed., pp. 186–189). Retrieved from http://journals.khnu.km.ua/vestnik/pdf/ekon/2011_5_1/186-189.pdf [in Ukrainian].
8. Klymko T. Yu., Melnyk O. O. (2015). Korporatyvne shakhraistvo: realii suchasnosti [Corporate fraud: modern realities]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu – Scientific Bulletin of Uzhhorod University Serii: Ekonomika* (2nd ed., pp. 185-190). Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuec_2015_2_33 [in Ukrainian].
9. Stetsiuk O. Ya., Chubai V. M. (2023). Vyjavlennia shakhraistva na pidpriemstvi: alhorytm dii ta oznaky, yaki vказuіut na znachnyi ryzyk naiavnosti shakhraiskykh dii [Detection of fraud in the enterprise: an algo-

rithm of actions and signs that indicate a significant risk of fraudulent actions] (48nd ed.). Retrieved from <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/issue/view/48> [in Ukrainian].

10. Stetsiuk O. Ya., Chubai V. M. (2023). Shakhraistvo na pidpriemstvakh: vydy, kryterii identyfikatsii ta prychny vynykennia [Fraud at enterprises: types, identification criteria and causes of occurrence] (47nd ed.). Retrieved from <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/issue/view/47> [in Ukrainian].

11. Mizhnarodnyi standart audytu 240 «Vidpovidalnist audytora, shcho stosuietsia shakhraistva, pry audyti finansovoi zvitnosti» [Auditor's responsibility for fraud in the audit of financial statements]. Retrieved from https://www.apu.net.ua/attachments/article/1151/2017_chast1.pdf [in Ukrainian].